

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан соціально-гуманітарного факультету

Оксана ГОМОТЮК

« 30 » 2024р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Віктор ОСТРОВЕРХОВ

« 30 » 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ІНЦІОТ

Святослав ПИТЕЛЬ

« 30 » 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

з дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація»
ступінь вищої освіти – бакалавр
галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність – 053 Психологія
освітньо-професійна програма – «Психологія»

кафедра психології та соціальної роботи

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (год.)	ІРС (год.)	Тренінг (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Екзамен (сем.)
Денна	4	8	40	40	5	10	55	150	8
Заочна	4	8	8	4	-	-	138	150	8

30.08.2024
[Signature]

Тернопіль – ЗУНУ
2024

Робоча програма розроблена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 053 «Психологія» затвердженої Вченою радою ЗУНУ (протокол № 9 від 26.05.2021 року).

Робочу програму склав старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, к.мед.н., **Пришляк Володимир Іванович**.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології та соціальної роботи, протокол № 1 від «27» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри психології та соціальної роботи, д.психол.н., професор

Андрій ГІРНЯК

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності «Психологія» протокол № 1 від «30» серпня 2024 р.

Керівник групи забезпечення спеціальності д.психол.н., професор

Андрій ГІРНЯК

Гарант ОП «Психологія» д.психол.н., професор

Андрій ГІРНЯК

**СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ”**

1. Опис дисципліни “ Соціально-психологічна реабілітація ”

Дисципліна “Соціально-психологічна реабілітація”	Галузь знань, спеціальність, ОПП, СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Статус дисципліни обов’язкова Мова навчання українська
Кількість залікових модулів – 5	спеціальність – 053 «Психологія»	Рік підготовки: <i>Денна – 4</i> <i>Заочна – 4</i> Семестр: <i>Денна – 8</i> <i>Заочна – 8</i>
Кількість змістових модулів – 3	Освітньо-професійна програма – «Психологія»	Лекції: <i>Денна – 40 год.</i> <i>Заочна – 8 год.</i> Практичні заняття: <i>Денна – 40 год.</i> <i>Заочна – 4 год.</i>
Загальна кількість годин – 150	Ступінь вищої освіти – бакалавр	Самостійна робота: <i>Денна – 55 год.</i> <i>Заочна – 138 год.</i> Тренінг – <i>10 год.</i> Індивідуальна робота : <i>Денна – 5 год.</i>
Тижневих годин – 18,8 з них аудиторних – 11,9		Вид підсумкового контролю – <i>екзамен</i>

2. Мета і завдання дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація»

2.1 Мета вивчення дисципліни:

Забезпечити опанування майбутніми фахівцями психологами теоретичних знань про механізми дезадаптуючого впливу кризових ситуацій та психотравмуючих обставин і засвоєння практичних навичок, які стосуються комплексної соціально-психологічної реабілітації різних категорій постраждалих осіб.

2.2 Завдання вивчення дисципліни:

- формування уявлення про кризові і психотравмуючі ситуації та їх дезадаптуючий вплив на психіку в контексті вчення про стрес і адаптацію
- набуття розуміння психологічних механізмів реагування на психотравмуючі обставини
- ознайомлення з патогенетичними механізмами, клінікою і діагностикою основних груп стрес-асоційованих розладів
- формування розуміння про соціально-психологічну реабілітацію як комплексний процес
- вивчення основних завдань і напрямків реабілітаційного процесу
- засвоєння практичних принципів і методів психологічної допомоги на різних етапах реабілітаційного процесу
- ознайомлення з особливостями реабілітаційного процесу для різних категорій постраждалих

2.3 Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

СК 3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

СК 5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

СК 8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову, в тому числі особам, які отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).

СК 10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

2.4 Передумови для вивчення дисципліни

Набуття студентами компетентності з курсу можливе за актуалізації їхніх знань з курсів «Загальна психологія», «Психофізіологія», «Психопатологія», «Психокорекція і психотерапія», «Психолого-педагогічне консультування», «Психологічна служба в закладах освіти», «Соціальна психологія».

2.5 Результати навчання

Результати навчання даної дисципліни деталізують такі програмні результати:

ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПРН 9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання (зокрема, щодо організації заходів раннього втручання).

ПРН 11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в тому числі у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни).

ПРН 18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

3. Програма навчальної дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація»

Змістовий модуль 1

Вступ до дисципліни. Поняття про реабілітацію, сутність, принципи і етапи реабілітаційного процесу.

Тема 1. Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна.

Огляд курсу. Поняття про реабілітацію, її цілі, завдання. Реабілітаційна психологія, її місце в структурі психологічної науки. Основна термінологія. Зв'язок реабілітації з практикою психологічної допомоги та психотерапією. Кризові, екстремальні, стресогенні, психотравмівні ситуації і їх негативні наслідки для психо-соціального функціонування особистості. Розуміння логіки реабілітаційного процесу, його основні етапи, підходи.

Тема 2. Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.

Поняття про психічну травму, як основний об'єкт процесу реабілітації. Нейрофізіологічне і психологічне розуміння стресу, адаптації і травматичного процесу. Механізми впливу на перебіг психотравми. Первинна і вторинна профілактика травми. Запобігання посттравматичним розладам. Розвиток резилієнтності. Оптимізація адаптаційних процесів особистості.

Тема 3. Деадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.

Психологічні наслідки стресогенних, кризових, травмівних подій. Поняття про деадаптацію, її рівні, формування розладу. Типологія психічних розладів, пов'язаних зі стресом і травмою, їх діагностичні критерії в сучасних класифікаціях, методи виявлення і діагностики. Розлади з тривалою деадаптацією: адиктивні, психосоматичні, особистісні, хронічні та інвалідизуючі психічні і соматичні розлади. Діагностичний інструментарій в процесі реабілітації.

Тема 4. Реабілітація і психотерапія.

Психотерапія як сфера професійної діяльності і практичний аспект застосування психологічних знань. Історичний огляд розвитку основних напрямків і підходів психотерапії. Сутність і основні механізми психотерапевтичного впливу. Застосування різних психотерапевтичних підходів у процесі реабілітації різних категорій потерпілих. Сутність психокорекційної і психотерапевтичної роботи з потерпілими на різних стадіях відновлення.

Тема 5. Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.

Практичні переваги групової роботи в процесі реабілітації потерпілих. Принципи і механізми впливу у груповій роботі, поняття про групову динаміку, групові і соціальні феномени. Велика психотерапевтична група як модель соціуму. Групові методи на етапі кризової інтервенції та основних етапах роботи з травмою. Групи взаємодопомоги рівний рівному. Групи соціальної підтримки.

Тема 6. Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.

Особисті і професійні якості спеціалістів з реабілітації, принципи екологічності в роботі з постраждалими, психологічні межі, психологічна гігієна, етика в реабілітаційній роботі. Причини розвитку, симптоматика і етапи емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації. Психофізіологія емоційного вигорання. Профілактика і подолання психологічного вигорання фахівців.

Тема 7. Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.

Поєднання особистої і соціальної складових реабілітаційного процесу. Біо-психо-соціальний підхід в сучасній реабілітації. Системний погляд на реабілітацію. Підготовчий, базисний і підтримуючий етапи реабілітації. Комплексний вплив соціально-психологічних технологій, задіяних у процесі реабілітації. Реабілітація як поєднання соціальної, психологічної, медичної і правової допомоги. Духовний аспект реабілітації.

Змістовий модуль 2

Особливості реабілітаційних заходів для різних категорій постраждалих

Тема 8. Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.

Травматичні фактори, які впливають на військового. Особливості і механізми реагування військовослужбовців на травмуючі обставини, вплив бойової травми на психоемоційний стан. Підходи, завдання і техніки реабілітації військових на різних етапах (відновлення, ротації, демобілізації). Особливості адаптації до мирного життя. Психологічна допомога родинам ветеранів.

Тема 9. Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.

Міжнародні конвенції із запобігання тортурам. Визначення понять катування, жертви тортур. Психологічні наслідки ув'язнення і тортур. Особливості тривалої повторюваної травми в обставинах неволі. Мета, основні завдання і принципи реабілітації. Складові реабілітаційного процесу. Особливості терапевтичного стосунку з жертвами тортур. Особливості психологічної допомоги особам, що пережили полон і катування. Комплексний ПТСР.

Тема 10. Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.

Визначення, типи сексуального насильства. Травматичні чинники сексуального насильства. Психологічні наслідки сексуального насильства, пережитого у дитячому віці. Хронічне повторюване сімейне насильство як травматичний досвід. Травма розвитку, комплексний ПТСР. Вплив хронічного сімейного насильства на формування особистості. Проблема ретравматизації. Особливості реабілітаційного процесу при наслідках сексуального і сімейного насильства. Індивідуальна і групова робота з жертвами сексуального насильства, практичні підходи і методики.

Тема 11. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.

Психологічні особливості реагування на психотравмуючий досвід дітей різного віку. Травма розвитку. Особливості переживання втрати дітьми різного віку. Типологія дитячих розладів, пов'язаних зі стресом. Дитина як важлива ланка сімейної системи, погляд на дитячі розлади з точки зору системної сімейної психотерапії. Основні підходи до реабілітації дітей з психічними, фізичними

розладами, наслідками гострих і хронічних психотравм. Методи дитячої психотерапії: ігрова, пісочна, арт-терапія, казкотерапія, театр, сугестивні методики.

Тема 12. Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.

Психологічні проблеми переселенців. Забезпечення потреб біженців. Загальні принципи психологічної допомоги переміщеним особам. Методи і техніки психологічної роботи з переселенцями: мотиваційне інтерв'ю, директивне консультування, проблемно-орієнтоване консультування, групи підтримки. Основні напрямки психокорекційної роботи з вимушено переміщеними особами: формування відповідальності, активної життєвої позиції, робота з ресурсами, робота з втратою, сприяння адаптації і соціалізації.

Тема 13. Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.

Проблема стигматизації людей з психічною патологією у суспільстві. Загальна типологія і класифікація психічних розладів, особливості суб'єктивного переживання різних типів психічної патології. Соціальний і міжособистісний аспект психічних розладів. Важкі інвалідизуючі психічні захворювання: розумова відсталість, психоорганічна патологія, ендогенні психози. Рівні дезадаптації при психічній патології непсихотичного рівня. Етапи і завдання реабілітації психічнохворих.

Тема 14. Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.

Соматична хвороба як конфронтація з неспроможністю, безпорадністю, смертністю. Внутрішня картина хвороби і типи реагування на своє захворювання. Етапи і механізми психологічного реагування на виявлення небезпечної смертельної хвороби. Психологічне переживання фізичної інвалідності. Принципи реабілітації осіб з інвалідністю. Поняття про рефреймінг, прийняття. Основні підходи до психотерапевтичного супроводу пацієнтів з важкими соматичними захворюваннями та фізичною інвалідністю.

Змістовий модуль 3. Реабілітаційний процес при адиктивних розладах.

Тема 15. Адикція і суспільство.

Узалежнення як епіфеномен. Нейрофізіологічні і психологічні механізми узалежнення. Психотравма і узалежнення. Особистість і узалежнення. Хімічні і нехімічні адикції. Цілі, завдання, складнощі і особливості реабілітаційного процесу при адикціях.

Тема 16. Діагностика адиктивних розладів

Основні клінічні прояви узалежнень, діагностичні критерії згідно DSM-5. Методи діагностики і диференційної діагностики. Ускладнення, коморбідність,

медичні, психологічні, соціальні наслідки uzалежнень, які потребують уваги у процесі реабілітації.

Тема 17. Реабілітація при uzалежненнях як тривалий, комплексний, послідовний процес.

Етапи реабілітації uzалежнених пацієнтів. Загальні принципи, завдання і основні практичні підходи на різних стадіях соціально-психологічної реабілітації адиктів. Організація реабілітації в стаціонарних та амбулаторних умовах. Робота з uzалежненими в умовах реабілітаційного центру. Розуміння процесу реабілітації з точки зору теорії об'єктних стосунків.

Тема 18. Програма «12 кроків».

Історія становлення руху анонімних алкоголіків (АА). Роль руху АА і його засадничих принципів у розвитку реабілітації uzалежнених. 12 крокова програма, її використання в процесі реабілітації uzалежнених. Основні принципи і підходи в роботі реабілітаційних центрів. Участь психологів і психотерапевтів у стаціонарних реабілітаційних програмах.

Тема 19 Реабілітація членів родин uzалежнених.

Адикція як сімейна проблема. Поняття про співзалежність. Психологічні передумови і механізми формування співзалежної поведінки. Виявлення і діагностика співзалежності, основні типи і патерни співзалежної поведінки. Поняття про віктимну роль і мазохістичну динаміку. Основні завдання і труднощі психологічної допомоги співзалежним. Сімейні групи Ал-Анон, психотерапевтичні групи для співзалежних, дорослих дітей дисфункційних сімей,

Тема 20 Сучасні підходи до реабілітації адиктів, світовий і український досвід.

Історія розвитку реабілітації uzалежнених, сучасні моделі реабілітації, світовий досвід. Сучасний стан соціально-психологічної реабілітації адиктів в Україні. Модель терапії і реабілітації uzалежнених УППУ, інноваційність підходів, врахування недоліків існуючих методів. Основні принципи і етапи реабілітаційної програми УППУ Розробка комплексної системи освіти для психотерапевтів uzалежнень. Практичні результати роботи.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни «Психологія кризових станів» (денна форма навчання)

	Кількість годин					Контр. заходи
	Лекції	Практ. заняття	СРС	ІРС	Тренінг	
Змістовий модуль 1						
Вступ до дисципліни. Поняття про реабілітацію, сутність, принципи і етапи реабілітаційного процесу.						
Тема 1. Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна.	2	2	2	1	3	Погочне опитування, реферати
Тема 2. Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.	2	2	3			

Тема 3. Деадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.	2	2	3	1		
Тема 4. Реабілітація і психотерапія.	2	2	3			
Тема 5. Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.	2	2	2			
Тема 6. Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.	2	2	3			
Тема 7. Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.	2	2	2			
Змістовий модуль 2						
Особливості реабілітаційних заходів для різних категорій постраждалих						
Тема 8. Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.	2	2	3	1		Поточне опитування, реферати, тестування
Тема 9. Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.	2	2	3			
Тема 10. Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.	2	2	3			
Тема 11. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.	2	2	3	1	3	
Тема 12. Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.	2	2	3			
Тема 13. Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.	2	2	3			
Тема 14. Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.	2	2	3			
Змістовий модуль 3. Реабілітаційний процес при адиктивних розладах.						
Тема 15. Адикція і суспільство.	2	2	2	1	4	Поточне опитування, реферати, тестування
Тема 16. Діагностика адиктивних розладів	2	2	3			
Тема 17. Реабілітація при uzалежненнях як тривалий, комплексний, послідовний процес.	2	2	3			
Тема 18. Програма «12 кроків».	2	2	3			
Тема 19 Реабілітація членів родин uzалежнених.	2	2	2			
Тема 20 Сучасні підходи до реабілітації адиктів, світовий і український досвід.	2	2	3			
Разом	40	40	55	5	10	

(заочна форма навчання)

	Кількість годин		
	Лекції	Практ. заняття	СРС
Змістовий модуль 1. Вступ до дисципліни. Поняття про реабілітацію, сутність, принципи і етапи реабілітаційного процесу.			
Тема 1. Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна.	2	1	6
Тема 2. Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.			7
Тема 3. Деадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.			7
Тема 4. Реабілітація і психотерапія.			7
Тема 5. Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.			7
Тема 6. Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.			7
Тема 7. Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.			7
Змістовий модуль 2. Особливості реабілітаційних заходів для різних категорій постраждалих			
Тема 8. Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.	2	1	7
Тема 9. Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.			7
Тема 10. Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.			7
Тема 11. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.			7
Тема 12. Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.			7
Тема 13. Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.			7
Тема 14. Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.	2		7
Змістовий модуль 3. Реабілітаційний процес при адиктивних розладах.			
Тема 15. Адикція і суспільство.	2	1	7
Тема 16. Діагностика адиктивних розладів			7
Тема 17. Реабілітація при uzалежненнях як тривалий, комплексний, послідовний процес.			7
Тема 18. Програма «12 кроків».		1	7
Тема 19 Реабілітація членів родин uzалежнених.			6
Тема 20 Сучасні підходи до реабілітації адиктів, світовий і український досвід.			7
Разом	8	4	138

5. Тематика практичних занять з дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація»

Денна форма навчання

Змістовий модуль 1

Вступ до дисципліни. Поняття про реабілітацію, сутність, принципи і етапи реабілітаційного процесу.

Тема 1. Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна.

Мета: Опанувати основні поняття реабілітаційної психології, сформувати поняття про сутність і логіку реабілітаційного процесу.

Питання для обговорення:

1. Поняття про реабілітацію, її цілі, завдання.
2. Реабілітаційна психологія, її місце в структурі психологічної науки.
3. Основна термінологія.
4. Зв'язок реабілітації з практикою психологічної допомоги та психотерапією.
5. Кризові, екстремальні, стресогенні, психотравмівні ситуації і їх негативні наслідки для психо-соціального функціонування особистості.
6. Розуміння логіки реабілітаційного процесу, його основні етапи, підходи.

Тема 2. Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.

Мета: Вивчити нейрофізіологічні і психологічні механізми розвитку психотравми та фактори, які впливають на перебіг травматичного процесу.

Питання для обговорення:

1. Поняття про психічну травму, як основний об'єкт процесу реабілітації.
2. Нейрофізіологічне і психологічне розуміння стресу, адаптації і травматичного процесу.
3. Механізми впливу на перебіг психотравми.
4. Первинна і вторинна профілактика травми.
5. Запобігання посттравматичним розладам.
6. Розвиток резилієнтності, оптимізація адаптаційних процесів особистості.

Тема 3. Деадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.

Мета: Окреслити поняття деадаптації як ключової проблеми, на яку скеровуються зусилля соціально-психологічної реабілітації.

Питання для обговорення:

1. Психологічні наслідки стресогенних, кризових, травмівних подій.
2. Поняття про деадаптацію, її рівні, формування розладу.
3. Типологія психічних розладів, пов'язаних зі стресом і травмою, їх діагностичні критерії в сучасних класифікаціях, методи виявлення і діагностики.
4. Розлади з тривалою деадаптацією: адиктивні, психосоматичні, особистісні, хронічні та інвалідизуючі психічні і соматичні розлади.

5. Діагностичний інструментарій в процесі реабілітації.

Тема 4. Реабілітація і психотерапія.

Мета: Дослідити можливості різних підходів психотерапевтичної допомоги у процесі соціально-психологічної реабілітації.

Питання для обговорення:

1. Психотерапія як сфера професійної діяльності і практичний аспект застосування психологічних знань.
2. Історичний огляд розвитку основних напрямків і підходів психотерапії.
3. Сутність і основні механізми психотерапевтичного впливу.
4. Застосування різних психотерапевтичних підходів у процесі реабілітації різних категорій потерпілих.
5. Сутність психокорекційної і психотерапевтичної роботи з потерпілими на різних стадіях відновлення.

Тема 5. Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.

Мета: З'ясувати переваги різних видів групової психотерапії на різних етапах соціально-психологічної реабілітації.

Питання для обговорення:

1. Практичні переваги групової роботи в процесі реабілітації потерпілих.
2. Принципи і механізми впливу у груповій роботі, поняття про групову динаміку, групові і соціальні феномени.
3. Велика психотерапевтична група як модель соціуму.
4. Групові методи на етапі кризової інтервенції та основних етапах роботи з травмою.
5. Групи взаємодопомоги рівний рівному.
6. Групи соціальної підтримки.

Тема 6. Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.

Мета: Зрозуміти психофізіологічні процеси, які лежать в основі емоційного вигорання фахівців з реабілітації, опанувати способи запобігання вигоранню.

Питання для обговорення:

1. Особисті і професійні якості спеціалістів з реабілітації,
2. Принципи екологічності в роботі з постраждалими,
3. Психологічні межі, психологічна гігієна, етика в реабілітаційній роботі.
4. Причини розвитку, симптоматика і етапи емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.
5. Психофізіологія емоційного вигорання.
6. Профілактика і подолання психологічного вигорання фахівців.

Тема 7. Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.

Мета: Зрозуміти логіку поєднання і послідовності різних відновних заходів в комплексному і тривалому реабілітаційному процесі, заснованому на біо-психо-соціальному підході.

Питання для обговорення:

1. Поєднання особистої і соціальної складових реабілітаційного процесу.

2. Біо-психо-соціальний підхід в сучасній реабілітації.
3. Системний погляд на реабілітацію.
4. Підготовчий, базисний і підтримуючий етапи реабілітації.
5. Комплексний вплив соціально-психологічних технологій, задіяних у процесі реабілітації.
6. Реабілітація як поєднання соціальної, психологічної, медичної і правової допомоги.
7. Духовний аспект реабілітації.

Змістовий модуль 2

Особливості соціально-реабілітаційних заходів для різних категорій постраждалих

Тема 8. Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.

Мета: Вивчити особливості проведення реабілітаційних заходів з військовослужбовцями та родинами ветеранів.

Питання для обговорення:

1. Травматичні фактори, які впливають на військовослужбовців.
2. Особливості і механізми реагування військовослужбовців на травмуючі обставини.
3. Вплив бойової травми на психоемоційний стан.
4. Підходи, завдання і техніки реабілітації військовослужбовців на різних етапах (відновлення, ротації, демобілізації).
5. Особливості адаптації військовослужбовців до мирного життя.
6. Психологічна допомога родинам ветеранів.

Тема 9. Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.

Мета: Опрацювати проведення заходів реабілітації з людьми, що пережили полон, ув'язнення, катування.

Питання для обговорення:

1. Міжнародні конвенції із запобігання тортурам.
2. Визначення понять катування, жертви тортур.
3. Психологічні наслідки ув'язнення і тортур. Особливості тривалої повторюваної травми в обставинах неволі.
4. Мета, основні завдання і принципи реабілітації. Складові реабілітаційного процесу. Особливості терапевтичного стосунку з жертвами тортур.
5. Особливості психологічної допомоги особам, що пережили полон і катування.
6. Комплексний ПТСР.

Тема 10. Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.

Мета: Вивчити особливості проведення реабілітаційних заходів з жертвами сексуального і сімейного насильства.

Питання для обговорення:

1. Визначення, типи сексуального насильства.
2. Травматичні чинники і психологічні наслідки сексуального насильства.
3. Психологічні наслідки сексуального насильства, пережитого у дитячому віці.
4. Хронічне повторюване сімейне насильство як травматичний досвід.
5. Травма розвитку, комплексний ПТСР.
6. Вплив хронічного сімейного насильства на формування особистості. Проблема ретравматизації.
7. Особливості реабілітаційного процесу при наслідках сексуального і сімейного насильства.
8. Індивідуальна і групова робота з жертвами сексуального насильства, практичні підходи і методики.

Тема 11. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.

Мета: Ознайомитись із особливостями перебігу психічної травми в дитячому віці і основними принципами реабілітаційної допомоги дітям.

Питання для обговорення:

1. Психологічні особливості реагування на психотравмуючий досвід дітей різного віку.
2. Травма розвитку.
3. Особливості переживання втрати дітьми різного віку.
4. Типологія дитячих розладів, пов'язаних зі стресом.
5. Дитина як важлива ланка сімейної системи, погляд на дитячі розлади з точки зору системної сімейної психотерапії.
6. Основні підходи до реабілітації дітей з психічними, фізичними розладами, наслідками гострих і хронічних психотравм.
7. Методи дитячої психотерапії: ігрова, пісочна, арт-терапія, казкотерапія, театр, сугестивні методики.

Тема 12. Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.

Мета: Ознайомитись із основними підходами, принципами і напрямками реабілітації вимушено переміщених осіб.

Питання для обговорення:

1. Психологічні проблеми переселенців.
2. Загальні принципи психологічної допомоги переміщеним особам.
3. Забезпечення потреб біженців, соціальний і психологічний аспекти.
4. Методи і техніки психологічної роботи з переселенцями: мотиваційне інтерв'ю, директивне консультування, проблемно-орієнтоване консультування, групи підтримки.
5. Основні напрямки психокорекційної роботи з вимушено переміщеними особами: формування відповідальності, активної життєвої позиції, робота з ресурсами, робота з втратою, сприяння адаптації і соціалізації.

Тема 13. Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.

Мета: Забезпечити розуміння дезадаптуючого впливу психічної патології різного ступеня важкості на особистість та опанування базових підходів до реабілітації психічнохворих.

Питання для обговорення:

1. Проблема стигматизації людей з психічною патологією у суспільстві.
2. Загальна типологія і класифікація психічних розладів, особливості суб'єктивного переживання різних типів психічної патології.
3. Соціальний і міжособистісний аспект психічних розладів.
4. Важкі інвалідизуючі психічні захворювання: розумова відсталість, психоорганічна патологія, ендогенні психози.
5. Рівні дезадаптації при психічній патології непсихотичного рівня.
6. Етапи і завдання реабілітації психічнохворих.

Тема 14. Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.

Мета: Засвоїти розуміння особливостей дезадаптуючого впливу важкої соматичної патології та фізичної інвалідності на особистість та основних підходів до реабілітації людей з інвалідністю.

Питання для обговорення:

1. Соматична хвороба як конфронтація з неспроможністю, безпорадністю, смертністю.
2. Внутрішня картина хвороби і типи реагування на своє захворювання.
3. Етапи і механізми психологічного реагування на виявлення небезпечної смертельної хвороби.
4. Психологічне переживання фізичної інвалідності.
5. Принципи реабілітації осіб з інвалідністю. Поняття про рефреймінг, прийняття.
6. Основні підходи до психотерапевтичного супроводу пацієнтів з важкими соматичними захворюваннями та фізичною інвалідністю.

Змістовий модуль 3. Реабілітаційний процес при адиктивних розладах.

Тема 15. Адикція і суспільство.

Мета: З'ясувати походження адиктивних розладів, закономірності та механізми їх розвитку, сутність їх деструктивного впливу на особистість і суспільство в цілому.

Питання для обговорення:

1. Узалежнення як епіфеномен.
2. Нейрофізіологічні і психологічні механізми узалежнення.
3. Психотравма і узалежнення.
4. Особистість і узалежнення.
5. Хімічні і нехімічні адикції.
6. Цілі, завдання, складнощі і особливості реабілітаційного процесу при адикціях.

Тема 16. Діагностика адиктивних розладів

Мета: Забезпечити розуміння основних клінічних проявів та закономірностей перебігу різних uzалежнень.

Питання для обговорення:

1. Основні клінічні прояви uzалежнень, специфічна термінологія.
2. Діагностичні критерії адикцій згідно DSM-5.
3. Методи діагностики і диференційної діагностики uzалежнень.
4. Ускладнення, коморбідність, медичні, психологічні, соціальні наслідки uzалежнень.
5. Особливості психіки uzалежнених осіб, які потребують уваги у процесі реабілітації.

Тема 17. Реабілітація при uzалежненнях як тривалий, комплексний, послідовний процес.

Мета: Зрозуміти логіку комплексного реабілітаційного процесу при uzалежненнях.

Питання для обговорення:

1. Етапи реабілітації uzалежнених пацієнтів.
2. Загальні принципи, завдання і основні практичні підходи на різних стадіях соціально-психологічної реабілітації адиктів.
3. Організація реабілітації в стаціонарних та амбулаторних умовах.
4. Робота з uzалежненими в умовах реабілітаційного центру.
5. Розуміння процесу реабілітації з точки зору теорії об'єктних стосунків.

Тема 18. Програма «12 кроків».

Мета: Ознайомлення з програмою 12 кроків як найбільш поширеним підґрунтям до реабілітації uzалежнених.

Питання для обговорення:

1. Історія становлення руху анонімних алкоголіків (АА).
2. Роль руху АА і його засадничих принципів у розвитку реабілітації uzалежнених.
3. 12 крокова програма, її використання в процесі реабілітації uzалежнених.
4. Основні принципи і підходи в роботі реабілітаційних центрів.
5. Участь психологів і психотерапевтів у стаціонарних реабілітаційних програмах.

Тема 19 Реабілітація членів родин uzалежнених.

Мета: Дослідити проблему співзалежності як одного із ключових факторів формування і підтримання адикцій, вивчити підходи до психологічної роботи з членами сімей uzалежнених пацієнтів.

Питання для обговорення:

1. Адикція як сімейна проблема. Поняття про співзалежність.
2. Психологічні передумови і механізми формування співзалежної поведінки.
3. Виявлення і діагностика співзалежності, основні типи і патерни співзалежної поведінки.
4. Поняття про віктимну роль і мазохістичну динаміку.

5. Основні завдання і труднощі психологічної допомоги співзалежним.
6. Сімейні групи Ал-Анон, психотерапевтичні групи для співзалежних, дорослих дітей дисфункційних сімей,

Тема 20 Сучасні підходи до реабілітації адиктів, світовий і український досвід.

Мета: Висвітлити сучасні тенденції і нові підходи до реабілітації uzалежнених в світі та в Україні.

Питання для обговорення:

1. Історія розвитку реабілітації uzалежнених, сучасні моделі реабілітації, світовий досвід.
2. Сучасний стан соціально-психологічної реабілітації адиктів в Україні.
3. Модель терапії і реабілітації uzалежнених УППУ, інноваційність підходів, врахування недоліків існуючих методів.
4. Основні принципи і етапи реабілітаційної програми УППУ
5. Розробка комплексної системи освіти для психотерапевтів uzалежнень. Практичні результати роботи.

Заочна форма навчання

Практичне заняття №1

Тема: «Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна».

Мета: Сформувати розуміння соціально-психологічної реабілітації як комплексного послідовного процесу подолання дезадаптації особистості у всіх сферах функціонування.

Питання для обговорення:

1. Поняття про реабілітацію, сутність, принципи і етапи реабілітаційного процесу.
2. Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.
3. Дезадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.
4. Реабілітація і психотерапія.
5. Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.
6. Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.
7. Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.

Тема: «Особливості реабілітаційних заходів для різних категорій постраждалих».

Мета: Ознайомитись з особливостями реабілітаційного процесу для різних категорій постраждалих осіб.

Питання для обговорення:

1. Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.
2. Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.

3. Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.
4. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.
5. Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.
6. Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.
7. Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.

Практичне заняття №2

Тема: «Адикція і суспільство».

Мета: Сформувати розуміння адикції як комплексної біо-психо-соціальної проблеми.

Питання для обговорення:

1. Узалежнення як епіфеномен.
2. Нейрофізіологічні і психологічні механізми узалежнення.
3. Особистісні і суспільні аспекти узалежнення.
4. Основні клінічні прояви узалежнень, специфічна термінологія.
5. Діагностичні критерії адикцій згідно DSM-5.
6. Методи діагностики і диференційної діагностики узалежнень.
7. Ускладнення, коморбідність, медичні, психологічні, соціальні наслідки узалежнень.
8. Особливості психіки узалежнених осіб, які потребують уваги у процесі реабілітації.

Тема: «Особливості реабілітаційного процесу при адиктивних розладах».

Мета: Дослідити основні складнощі і закономірності реабілітаційного процесу при узалежненнях.

Питання для обговорення:

1. Етапи реабілітації узалежнених пацієнтів.
2. Загальні принципи, завдання і основні практичні підходи на різних стадіях соціально-психологічної реабілітації адиктивних.
3. Організація реабілітації в стаціонарних та амбулаторних умовах.
4. Психотерапевтична робота з узалежненими в умовах реабілітаційного центру.
5. Розуміння процесу реабілітації з точки зору теорії об'єктних стосунків.
6. Використання програма «12 кроків» в реабілітації узалежнених.
7. Реабілітація членів родин узалежнених.
8. Сучасні підходи до реабілітації адиктивних, світовий і український досвід.

6. Самостійна робота студентів

Для успішного вивчення і засвоєння дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація» студенти повинні володіти значним обсягом інформації, частину якої вони отримують і опрацьовують шляхом самостійної роботи.

Мета: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Включає підбір та складання власних структурно-логічних схем, таблиць, графіків, мислесхем, які відображають сутність теоретичних основ із соціально-психологічної реабілітації. Схеми необхідно розробити самостійно з кожної теми до практичного заняття. Для цього опрацьовується теоретичний лекційний матеріал, сучасні наукові літературні джерела, навчальні посібники з психології, довідково-енциклопедична література, публікації з проблем соціально-психологічної реабілітації у наукових журналах та монографіях. Відбір та структурування змісту для самостійної роботи відбувається за принципами модульності (змістової завершеності частини навчальної дисципліни); системності; креативності (формування у студентів навичок вирішення практичних задач не лише на репродуктивному, адаптивному, а й частково-пошуковому та творчому рівнях складності); компенсаторності (розширення «фонових» знань за рахунок орієнтації студентів на самостійний пошук і систематизацію додаткової інформації, нарощення «ядра» набутих професійно значущих знань із метою забезпечення повноти їх актуалізації).

За бажанням студента зазначена самостійна робота може доповнюватися іншими формами її виконання: 1. Підготовка комплексної доповіді із сучасних проблем соціально-психологічної реабілітації. 2. Організація та проведення командних диспутів. 3. Складання глосарію категорій і понять із тематики соціально-психологічної реабілітації. 4. Складання бібліографії та анотацій із обраної тематики. 5. Моделювання різноманітних кейсів та пропонування шляхів їх вирішення за допомогою різних психокорекційних технік. 6. Аналіз художнього фільму за психологічною тематикою. 7. Написання твору-роздуму на запропоновану викладачем тематику, 8. Участь в студентських конференціях (написання і публікація тез). Студенти, які не виконали самостійну роботу або вона не зарахована викладачем, до складання іспиту з курсу «Соціально-психологічна реабілітація» не допускаються.

Одним із видів самостійної роботи студента є опрацьовання сучасної навчальної і наукової фахової літератури з написанням відповідних есе, роздумів, рефератів за тематикою дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація» .

№ п/п	Пропонована тематика рефератів.
1.	Соціально-психологічна реабілітація як практично орієнтована дисципліна.
2.	Психологічні та нейрофізіологічні механізми психотравми.

3.	Деадаптація як негативний наслідок переживання психотравмуючих обставин і життєвих криз.
4.	Реабілітація і психотерапія.
5.	Групові методики психотерапії як базовий підхід у соціально-психологічній реабілітації.
6.	Проблема емоційного вигорання фахівців, задіяних в реабілітації.
7.	Соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес.
8.	Особливості соціально-психологічної реабілітації військових і їх родин.
9.	Соціально-психологічна реабілітація звільнених з полону, ув'язнення, жертв тортур, політичного терору.
10.	Соціально-психологічна реабілітація жертв сексуального насильства, сімейного насильства.
11.	Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей.
12.	Особливості соціально-психологічної реабілітації вимушено переміщених осіб.
13.	Особливості соціально-психологічної реабілітації при психічних розладах.
14.	Особливості соціально-психологічної реабілітації пацієнтів з фізичною інвалідністю та важкими соматичними захворюваннями.
15.	Адикція і суспільство.
16.	Діагностика адиктивних розладів
17.	Реабілітація при uzалежненнях як тривалий, комплексний, послідовний процес.
18.	Програма «12 кроків».
19.	Реабілітація членів родин uzалежнених.
20.	Сучасні підходи до реабілітації адиктів, світовий і український досвід.

7. Тренінг з дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація».

Тема: Застосування мотиваційного інтерв'ю в процесі соціально-психологічної реабілітації узалежнених пацієнтів.

Тренінг спрямований на вирішення наступних завдань:

1) усвідомлення сутності особистісної структури узалежнених пацієнтів, яка знижує мотивацію до лікування; 2) виявлення ознак анозогнозії, амбівалентності, адиктивного розщеплення як типових особливостей психіки узалежнених; 3) оволодіння навиками мотиваційного інтерв'ю як початкового етапу реабілітації адиктів ; 4) практичне застосування психологічних технік для роботи з анозогнозією та амбівалентністю; 5) використання на практиці комбінацій різних підходів мотиваційного інтерв'ювання залежно від індивідуальних особливостей клієнта; 6) набуття навичок оцінки рівня мотиваційної готовності; 7)

Даний тренінг складається із серій практичних вправ і розборів кейсів, під час виконання яких студенти можуть оволодіти необхідними діагностичними вміннями і практично використати набуті теоретичні знання.

Структура тренінгу:

Частина тренінгу	Завдання тренінгу	Вправи
Вступна	Ознайомлення з предметом тренінгу, основними теоретичними засадами і методами роботи.	Знайомство, налагодження зворотного зв'язку, інтерактивна робота в групі, вправи в парах на практичне застосування прийомів прояснення, конфронтації, інтерпретації, відкритих запитань в діагностиці рівня анозогнозії.
Основна	Вивчення основних етапів мотиваційного інтерв'ю, опрацювання методик для виконання різних завдань мотиваційної роботи, засвоєння практичних навиків роботи з клієнтом на різних етапах мотиваційної роботи.	Розбір кейсів для засвоєння методів оцінки рівнів мотиваційної готовності, оцінки тестування реальності, способів виявлення захисних механізмів, проявів анозогнозії і адиктивного розщеплення; робота в парах над засвоєнням практичних навичок мотиваційної роботи.
Заклучна	Оцінка отриманого досвіду, опрацювання труднощів і незрозумілих моментів, відповіді на запитання, підведення підсумків.	Інтерактивна робота в групі, рефлексія, відреагування.

8. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація» використовуються наступні засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- реферати, презентації;
- екзамен.

9. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	Модуль 4	Модуль 5
10%	10%	10%	10%	5%	15%	40%
Поточне опитування	Модульний контроль 1	Поточне опитування	Модульний контроль 2	Тренінги	Самостійна робота	Екзамен
1. Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (10 тем – 10 оцінок). 2. Оцінка за Модульний контроль 1 виставляється		1. Оцінка за поточне оцінювання визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих під час занять (10 тем – 10 оцінок). 2. Оцінка за Модульний контроль 2 виставляється		Визначається як середнє арифметичне з оцінок отриманих під час тренінгу	Оцінювання есе та рефератів на тематику дисципліни «Соціально-психологічна реабілітація»	2 теоретичні запитання по 50 балів

на підставі виконання письмового завдання (тестового та/або теоретичного).	на підставі виконання письмового завдання (тестового та/або теоретичного).			
--	--	--	--	--

Шкала оцінювання:

За шкалою ЗУНУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

10. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-20
2	Проекційний екран	
3	Комунікаційне програмне забезпечення (Google Chrome, Firefox)	
4	Наявність доступу до мережі Інтернет	
5	Персональні комп'ютери, ноутбук.	
6	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	
7	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	
8	Програмне забезпечення: ОС Windows	
9	Інструменти Microsoft Office (Word; Excel; Power Point і т. і.)	

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності від теорії до терапії. Посібник. Львів: 2012. 314 с.
2. Вільямс М.Б., Пойюла С. ПТСР: робочий зошит. Ефективні методики подолання симптомів травматичного стресу. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2023. 528 с.
3. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства — від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. 424 с.
4. Гордон Д. Трансформація травми. Львів: Літопис, 2023. 352 с.

5. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5 TR від Американської психіатричної асоціації. Львів: Компанія «Манускрипт», 2024. 592 с.
6. Колк ван дер Б. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Х.: Віват, 2024. 624 с.
7. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26–64.
8. Огден Т. Творче прочитання. Есеї про основоположні аналітичні праці. Львів: Літопис, 2019. 216 с.
9. Організація соціально-психологічної реабілітації uzалежнених осіб: науково-методичний посібник / за ред., Старкова Д.Ю. Максимової Н.Ю. Київ: 7БЦ, 2023. 680 с.
10. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Том 1: навчальний посібник за заг. ред. Пророк Н. Київ: «СВАРОГ», 2023. 208 с.
11. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Том 2: навчальний посібник за заг. ред. Малогулко Л. Київ: «СВАРОГ», 2023. 240 с.
12. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Том 3: навчальний посібник за заг. ред. Гридковець Л. Київ: «СВАРОГ», 2023. 236 с.
13. Пападопулос Р. У чужому домі. Травма вимушеного переміщення: шлях до розуміння і одужання. К.: Лабораторія, 2023. 416 с.
14. Пришляк В. І. Специфіка особистості хворих на хронічні депресії. Медицинская психология. 2008. Том 3, №2(10). С. 58-62.
15. Пришляк В. І., Фільц О. О. Деякі особливості клініки хроніфікованих депресій в контексті базового психоптологічного механізму їх формування. Журнал психіатрії та медичної психології. 2008. №1 (18). С. 55-61.
16. Психологічна робота з військовими — учасниками бойових дій на етапі відновлення. Методичний посібник. Київ «Центр учбової літератури», 2023. 283 с.
17. Розов В. І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення: науково-практичний посібник. Київ; КНТ, 2024. — 711 с.
18. Станчишин В. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. К.: Віхола, 2022. 288 с.
19. Старков Д. Ю., Ярій В. В., Олішевський О. В. Організація стаціонарної медико-психологічної реабілітації розладів, пов'язаних з психічною травмою та стресом: науково-методичний посібник. Київ: 2023. 136 с.
20. Старков Д.Ю. Динаміка мотивації адиктів у процесі соціально-психологічної реабілітації: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.04 / Ін-т психол. ім. Г.С. Костюка НАПНУ. Київ, 2021. 308 с.
21. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: КСД, 2024. 160 с.
22. Чабан О. С., Хаустова О. О., Омелянович В. Ю. Психічні розлади воєнного часу. Монографія. К.: Видавничий дім Медкнига, 2023. 232 с.

23. Штандер В. Пастка співузалежнення / В. Штандер. – К.: Відродження, 1995. — С. 50-57.
24. Ягупов В.В. Військова психологія: методологія, теорія та практика. К.:Psychobook, 2023. 517 с.
25. Averill L., Averill C., Akiki T., Abdallah C. Examining Neurocircuitry and Neuroplasticity in PTSD. Handbook of PTSD: science and practice: 3-d ed/ ed. By M. J. Friedman, P. P. Schnurr, T. M. Keane. New York – London, NY: The Guilford Press, 2021. Chapter 9. P. 152 – 167.
26. Clinical Practice Guideline for the Treatment of PTSD. American Psychological Association. 2017. 139 p.
27. DSM-5: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: 5-th Ed. American Psychiatric Association. Washington: American Psychiatric Association Publishing, 2013. 970 p.
28. Horowitz M. J. Stress response syndromes: 5-th ed. Northvale, NJ: Aronson. 2013. 358 p.
29. Robert L. The Social Work Dictionary / L. Robert. – New York, 2005. – 620 p.
30. Shaef A. Co-dependence: Misunderstood // A. Shaef. — San Francisco, 1996. — 105 p.
31. Shields N.M. Patterns of family and nonfamily violence: Violent husbands and violent men / N.M. Shields // Violence and Victims. – 1997. – Vol. 3. — P. 83-97.